

NETWORK IN ECLIPS

Samuel Vriezen

NETWERK IN ECLIPS

WERELDBIBLIOTHEEK · AMSTERDAM

Deze uitgave kwam tot stand met een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds en van het Simons WB-fonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten van de gedichten in dit boek te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

© Samuel Vriezen 2016

Alle rechten voorbehouden

Redactie Evi Hoste

Omslagontwerp Siebe Bluijs

Foto *Theatre* (blz. 214) © Corriëtte Schoenaerts

Foto auteur © Koos Hageraats

NUR 323

ISBN 978 90 284 2685 6

www.wereldbibliotheek.nl

INHOUD

Het blog (Kit Robinson)	7
Inleiding: Heilige ziekte	9

HET WILDE WEVEN. OVER DE DYNAMIEK VAN TAAL

Een kernfysica van woorden	27
Passages I: Leeservaring	31
Het onvolledige ritme van alles	54
Grondvesting (Bruce Andrews)	61

WERK I

Primum mobile 10 (Bruce Andrews)	81
Terreinziek mijn taaldrift (naar Charles Bernstein)	86
Epos	87

NETWERKPOËTICA'S. OVER HET VERBONDEN ZIJN

Passages II: Opinie en blog	93
Over bloemlezingen	103
History 2.0	107
Totale verbinding	127

WERK II

Great moments in Elvis history (met Joost Baars)	145
Gedicht	149
Stad van gegevens	153
Emissie / Kristal	155

EEN BUITEN BINNENIN. OVER HET ONTSTAAN VAN SUBJECTIVITEIT

<i>Van tijd tot tijd</i> (Roberto Juarroz)	163
Passages III: Brood en breuk	164
Idee / ervaring	180
Het gesplitste luisteren	186
Variaties op een grondbeginsel	203
De plek waar wereld en werkelijkheid elkaar snijden	215
Het werkelijkheidstekort	225

WERK III

Bolsjewescentie (Peter Gizzi)	245
Slechte geschiedenis (Barrett Watten)	246
Het voorwerk, Dode Zielen (Leslie Scalapino)	260
Beleggingsadviezen (Linh Dinh)	272

LIMIETEN. OVER POLITIEK EN ECHEC

Passages IV: De cirkels van het kapitaal	275
Thoreau en het onbeslisbare	281
Het ontoe-eigenbare. Drie geschiedenissen	290
De leermeester van het verlangen	308
Andere leegtes	321
Kambiz Roustayi	332
Verantwoording	333
Noten	339

HET BLOG

Hier zit ik dan X:37 's ochtends
en wat ben ik
aan het lezen en waar was ik

Gisteravond en
met wie?
nmbm is die & die zo

Nieuw & opwindend maar
iemand anders dus helemaal
niet als je me niet gelooft

Klik dan hierop je zult wel
zien wat ik bedoel het is
lekker druk hier op

Het Web zeg maar
net als vroeger dat je zat
te luisteren of de post-

Bode kwam, nou nu krijg je
de hele tijd mail het is gewoon
zo fijn de bloggers die allemaal

Zitten te schrijven en te posten en
te linken naar allerlei blogs
en als je van niet vindt

Kun je dat meteen zeggen
en iedereen mag meedoen het
is één grote discursieve knokpartij

Rationeel of niet hoe
konden we ooit
zonder niets is te

Groot of te triviaal om
over te beginnen je gaat
even een uurtje weg een

Broodje halen rondje lopen en
als je weer terug bent zijn er
zo 20 postjes bij het

Netwerkeffect creëert enorme
energievoorraden in cyberspace
dat ligt allemaal voor het oprapen

En kost helemaal geen
tijd want alles gebeurt allemaal
tegelijk. Yeee-hah!!

– Kit Robinson

INLEIDING

Heilige ziekte

Waarheden bewerken hun singuliere doorbraak uitsluitend via het weefsel van opinies. We moeten nu eenmaal communiceren, we moeten opinies uiten.

– Alain Badiou, *De ethiek*¹

Mening

De antieke filosofie komt grotendeels tot ons via gepraat. Alsof in dat vroege tijdperk van het denken elke waarheid zichzelf als de baron von Münchhausen omhoog moest trekken uit het moeras van de mening. Plato's dialoogvorm weerspiegelt dit, en het geldt ook voor een van de belangrijkste bronnen die we hebben over de presocraten: Diogenes Laërtius' *Leven en leer van beroemde filosofen*. Het bestaat voornamelijk uit vermakelijke faits divers en simpele samenvattingen en geldt nauwelijks als betrouwbaar, maar is wel de enige bron met een uitgebreide beschrijving van het leven van Heraclitus van Ephese, die 'de Duistere' wordt genoemd omdat hij zijn uiterste best zou hebben gedaan om 'zo onduidelijk mogelijk te schrijven, opdat het alleen voor bekwame mensen toegankelijk zou zijn en niet vanwege zijn populariteit geminacht zou worden.'²

Diogenes vertelt ons in een fragment, dat bekendstaat als 'DK 46', dat voor Heraclitus de mening een heilige ziekte is. Het woord voor mening hier is niet het bekende begrip *doxa*, de heersende opinie waartegenover de filosoof zijn waarheid plaatst, maar *oièsis*, een verwant begrip dat echter ook vertaald kan worden als eigendunk.

Met 'heilige ziekte' werd de vallende ziekte aangeduid, en zoals Cornelis Verhoeven opmerkt in zijn commentaar op de fragmenten van Heraclitus, 'In archaische culturen danken sjamanen dikwijls hun positie aan het feit dat zij een aanleg hebben voor epilepsie.'³

Wat de Duistere precies bedoeld mag hebben is niet meer te achterhalen, en de vraag hoe je het moet vertalen laat ik aan de classici. Toen ik in 2006 mijn weblog *Vriezen vindt...* begon, koos ik 'DK 46' als motto omwille van heel dit spectrum aan mogelijke betekenissen dat ontstaat als je deze antieke woorden op volstrekt onverantwoorde wijze overhevelt naar de hedendaagse context. Opinie: zowel het heersende klimaat als de eigen mening (en het minimum aan eigendunk dat nodig is om die te uiten), zowel een ziekte die je overvalt als een mogelijke toegang tot het goddelijke. Zonder dat er enig formeel criterium bestaat om geklets te scheiden van openbaring.

Weblog

De Nederlandse poëziewereld begon in 2006 net vertrouwd te raken met het verschijnsel weblog als een medium voor de verspreiding van de poëzie zelf dat tegelijkertijd ook het debat erover kon faciliteren. Er doken vele nieuwe stemmen en kleurrijke figuren op, in het bijzonder rondom het weblog van poëziereeks *De windroos*, in 2004 opgezet door de onvermoeibare Chrétien Breukers, een jaar later omgezet in *De contrabas*, waar hard geredetwist kon worden en steeds weer interessante auteurs opdoken om er enige tijd actief te zijn. Ook daarbuiten begonnen vele jonge dichters en lezers een eigen website⁴. De bloggers traden in discussie met elkaar, maar waren zich er ook van bewust dat hun activiteit een alternatief platform vormde voor de vertrouwde media, de literaire tijdschriften en de kranten. De term onderwereld, ontleend aan een essay van Hans Groenewegen over literatuur op internet, raakte ingeburgerd als een soort geuzennaam voor dit doe-het-zelfmedium. Bloggen betekende je kritisch verhou-

den tot wat als een 'officieel circuit' werd gezien. Maar het blog bood ook de ruimte voor dichters om zich te mengen in buiten-literaire discussies, zoals er ook blogs en websites opkwamen die als alternatieve opiniekanaalen dienden. Niet alleen voor de auteurs van het blog zelf, maar ook voor hun lezers: een directe reactiemogelijkheid maakt het mogelijk om als lezer onmiddellijk je eigen opinie tegenover die van de auteur te plaatsen. Zo kan een opinie zonder omwegen tot een debat leiden. Dit maakt blogs tot ideale machines voor een grenzeloze, gedemocratiseerde opinieproductie.

Het is geen toeval dat een eerste grote explosie van poëtisch debat op het internet naar aanleiding van een opiniestuk plaatsvond. Bas Belleman publiceerde onder de titel 'Doet poëzie er nu eindelijk toe?' een essay over de vraag naar de relevantie van poëzie in tijdschrift *Passionate*. Dit werd gevolgd door een intensieve discussie op een gelijknamig weblog in de zomer van 2005. In deze discussie ging het over de verhouding tussen poëzie lezen als vrijblijvend spel versus poëzie lezen met waardering voor haar 'inhoud', maar ook over engagement, het maatschappelijke effect van poëzie, haar rol in het debat. Dat is het soort discussie dat eens in de paar jaar wordt gevoerd binnen de Nederlandse letteren, in uiteenlopende varianten. Soms wordt er geroepen om maatschappelijk relevante literatuur, dan om gevaarlijke poëzie, dan weer om engagement, dan weer om straatrumoer. Steeds gaat het, zou je kunnen zeggen, over de verhouding tussen literatuur en opinie. Snel tekenen zich kampen af die iets te makkelijk stelling nemen, hetzij voor poëzie als vormspel, hetzij voor poëzie als drager van een inhoud die alles zal veranderen. De discussies leveren zelden veel op.

Toch opende *Vriezen vindt...* in mei 2006 met een interventie in zo'n debat, met een pleidooi om het Wat? en het Hoe? van de poëtische mededeling als onscheidbaar te zien. Het weblog zou blijven bestaan tot juli 2013, toen provider XS4ALL zijn weblogdienst beëindigde. Op dat moment omvatte het blog zo'n honderd-twintigduizend woorden aan posts en zo'n honderdduizend woorden aan reacties van tientallen discussiegenoten.

Netwerk

In de liberale democratie – Francis Fukuyama's befaamde eindstation van de geschiedenis – zijn opinies overal. We leven in een weefsel van opinies, zijn vrij om meningen te uiten en eindeloos te discussiëren. Maar een mening is nog geen effectieve actie. Een voorbeeld hiervan waren de protesten tegen de oorlog in Irak bij het bezoek van president George W. Bush aan Londen in november 2003. De demonstratie vond plaats ondanks de wens van de VS dat de stad haar zou verbieden. Een verbod bleek trouwens niet nodig. Bush wist in een persconferentie achteraf de demonstraties met een simpele truc te kapen. Toen hem werd gevraagd naar wat hij ervan vond dat (in de termen van de journalist) zo veel mensen hem bleken te haten, antwoordde Bush: *'I'd say freedom is beautiful. It's a fantastic thing to come to a country where people are able to express their views [...] People in Baghdad, for example, weren't allowed to do this up until recent history.'* Meningsuiting, fel tegen beleid gericht, werd zo de legitimatie voor dat beleid.

Het geheel van meningen vormt een dicht netwerk, op het oog gedecentraliseerd omdat iedereen zijn meningen heeft en die met iedereen kan delen via talloze media en ander gereedschap ten dienste van de vrije meningsuiting. Zo weeft de democratie een dicht web van opinies, het weefsel van het publieke debat waarin wij verzonken zijn. Kan een opinie iets anders doen dan dat web versterken? Hoe kan een doorbraak, bijvoorbeeld een nieuw inzicht of een nieuwe waarheid, zich in zo'n situatie doen gelden? In onze meningencultuur kan elke doorbraak, elk afwijkend inzicht direct tot opinie worden gereduceerd.

Voor de kunst heeft dit ook gevolgen. De zogeheten avant-gardestrategie wordt onmogelijk. De 'traditie van de breuk' (Octavio Paz) stopt als de cultuur van de opinie elke breuk onmiddellijk in haar weefsels absorbeert. De avant-garde is dan per definitie historisch geworden, en wijzelf worden ergens na het einde van de geschiedenis

geparkeerd. Dit is wat filosoof Alain Badiou in zijn boek *Logiques des mondes* een ‘futloze wereld’ noemt: een wereld waarvan de textuur zo verzadigd is dat ze geen breekpunten meer toestaat.

Toch blijft het nieuwe koppig pogen zich te manifesteren binnen de wereld, maar wel anders dan in meer historische tijden. De oude manifesten schrijvende en burgers epaterende avant-gardisten hebben nazaten; in dit boek noem ik hun werk meestal met een enigszins omstreden woord ‘experimenteel’⁵. Ze achten zich niet meer in staat de geschiedenis in tweeën te breken. In plaats daarvan neigen ook zij ernaar om te opereren via netwerken. Kleinere, natuurlijk, dan die van de dominante opiniewereld, waarbinnen zij noodgedwongen opereren. In deze nichenetwerken vinden eigen ontwikkelingen plaats, eigen onderzoek, eigen producties van werken en waarheden. De netwerk-vorm biedt door haar flexibiliteit mogelijkheden. Netwerken zijn wendbaar en veranderlijk. Verbindingen leggen en in discussie gaan is makkelijk. Het vestigen van grote instituten is niet noodzakelijk.

Netwerken hebben daardoor ook iets ongrijpbaars. In hun boek *Le nouvel esprit du capitalisme* uit 1999 beschrijven de sociologen Luc Boltanski en Ève Chiapello de opkomst van de ‘projectmatige stad’ (*cité par projets*), een maatschappelijke orde waarin macht en aanzien samenhangen met het vermogen om flexibel te opereren en van project naar project te hupsen – en dus afhangen van de kwaliteit van iemands netwerk. De auteurs wijzen erop dat het woord ‘netwerk’ vooral in de laatste decennia die positieve connotatie heeft gekregen. Eerder kleefde er altijd iets clandestiens aan het woord. Het netwerk was niet bedoeld voor de openbaarheid – netwerken waren er voor verzets-bewegingen, homo’s, onderdrukte religieuze of etnische groepen, maffiosi, enzovoort.

Dat is veranderd met de flexibilisering van de economie. Toch blijft die schaduwkant van het netwerk spoken. Het woord netwerker suggereert (zeker in de kunst) dat iemands succes minder op substantiële kwaliteiten berust dan op de accidentele kwaliteit van zijn of haar netwerk. Maar ook netwerken zelf, en de kennis en inzichten die

ze produceren, blijven iets onofficieels houden. Een netwerk overstijgt wel het persoonlijke, maar behoort nog niet tot de publieke ruimte. Wie een publiek effect wil hebben, moet óók zijn of haar netwerk kunnen overstijgen.

Voor nichebewegingen is dat lastig, zeker in de literatuur. De vele discussies over de verhouding tussen literatuur en opinie hebben gemeenschappelijk dat ze het verlies betreuren van een tijd waarin de literatuur ‘maatschappelijk belang’ zou hebben gehad, waarin literaire discussies ‘ertoe deden’. En of die tijd nu ooit bestaan heeft of een mythe is: tegenwoordig is dit kennelijk niet het geval. Dat bedreigt ook het idee van ‘literaire macht’ zelf, en het idee om zulke macht via een avant-gardestrategie te veroveren. Als er geen publieke ruimte meer is waarin de literatuur een rol kan spelen, dan wordt ook het aan het licht treden van een nieuwe beweging irrelevant.

Daarom creëren de vernieuwers van de kunst, in plaats van zich te richten op een publiek domein dat nauwelijks nog belangstelling toont, hun eigen domeinen, maken zij hun eigen netwerken. Van hieruit kunnen zij, misschien, hopelijk, het omringende, allesdoordringende hypernetwerk van de heersende opinie infecteren.

Het wilde weven

Een netwerk is geen gebied met afgebakende grenzen. Het kan altijd uitgebreid worden. Buiten het netwerk is er vooral meer netwerk, een omgeving waar óók verbanden mee kunnen worden gelegd. Als we bedenken dat ‘tekst’ en ‘netwerk’ met elkaar samenhangen – de middenterm is ‘textuur’ – wordt het verleidelijk om Jacques Derrida’s beroemde *‘Il n’y a pas de hors-texte’* te parafraseren: er is geen buiten-netwerk. De hyperlinkstructuur van het world wide web is daarvan illustratie bij uitstek: een link kan naar werkelijk alles verwijzen, zolang het maar op internet is.

Ongetwijfeld is er wel iets buiten tekst, netwerk, internet, alleen

kan de wereld van tekst, netwerk, internet er zelf geen verbinding mee leggen. Wel blijft het denkbaar dat wat er buiten deze weefsels bestaat effect op ze kan hebben. We mogen aannemen dat iets als 'de werkelijkheid' sporen trekt door de tekst (of door het netwerk). Maar het weefsel heeft alleen toegang tot wat er direct mee verbonden is.

Het is daarom ook zo onvruchtbaar om poëzie – verdichting van taalweefsels – te zien als een stelsel in twee lagen, vorm en inhoud, en dan het poëtische ofwel in de vorm, ofwel in de inhoud van de tekst te zoeken. De 'vorm' leeft dan geheel binnen het tekstnetwerk, en de 'inhoud' slaat op haar verhouding met de wereld erbuiten. Beter is het de taal te zien als een complex van bemiddelende zones. Deze zones – woorden, zinnen, verzen, liedjes, abstracties, analogieën, boeken, kranten, flarden, kreten – zijn met elkaar verweven, en zowel hun materiële vorm als de werkelijkheid waarover ze gaan zijn limieten van dit weefsel. Taal is dan zelf een medium voor verbinding, en poëzie als tekstkunst is een kunst van het verbinden. Deze taalopvatting kun je een 'netwerkpoëtica' noemen. Ze is een onderliggende aanname bij alle stukken over poëzie in dit boek, en wordt in enkele theoretische essays nader uitgewerkt, door de begrippen 'feedback-lussen' in 'Een kernfysica van woorden' en 'taalrealisme' in 'Het werkelijkheids-tekort'.

Taal weeft. Dit doet de taal in een eigen gebied, dat zij al wevende maakt. Dit gebied behoort niet toe aan schrijver of lezer, aan spreker of luisteraar, de biddende gelovige of de zwijgende denker: dat zijn allemaal posities van waaruit je op een specifieke manier kunt deelnemen aan het wilde weven van de taal. Elk geeft een unieke kans de taal te volgen, te ontdekken waartoe die leidt. Zoals het netwerk schaduwachtig is, niet privé en niet publiek, zo beweegt de taal tussen posities in, en behoort zij aan geen enkele stem toe, al zijn er in haar vele tegelijk te horen. Het eigene van de taal is die wevende beweging, die aan werkelijkheid raakt en wereld sticht.

Er is dan ook geen tekst zonder spoor of kiem van werkelijkheid of wereld. Maar die hoeven niet buiten de tekst gezocht te worden – waar

de tekst ze trouwens ook niet zou kunnen vinden. Zo kan poëzie het zonder een expliciet Buiten stellen, zonder transcendente horizon, precies omdat zijzelf altijd al midden in de werkelijkheid staat.

De auteurs die in deze essays worden besproken, Gertrude Stein of Bruce Andrews bijvoorbeeld, tasten direct de eigenschappen van de taal zelf af, of werken met de taal en de dingen die zij om zich heen aantreffen (William Carlos Williams, conceptuele dichters en kunstenaars, flarf dichters), in plaats van de taal te gebruiken om een of andere verre prinses te bezingen.

Interval

De projectmatige stad werpt volgens Boltanski en Chiapello een probleem op: dat van rechtvaardigheid (*justice*). Er zijn verschillen in kwaliteit van het netwerk tussen de verschillende actoren in deze stad, en dat komt neer op een machtsverschil. Als een domein dergelijke machtsverschillen toestaat, moet er vroeg of laat een principe opkomen dat ervoor zorgt dat de sterkeren niet totaal over de zwakkeren heen walsen. Zulke principes heten 'rechtvaardig', en wat rechtvaardig is moet voor elke nieuwe situatie opnieuw worden uitgewerkt. In 1999 signaleerden de auteurs dat zo'n nieuw rechtvaardigheidsprincipe voor de projectmatige stad nog niet voorhanden was. En in de jaren die sindsdien verstreken zijn is het ook nog niet ontstaan.

De ongrijpbare aard van netwerken maakt dit probleem zo lastig. Immers, een overkoepelend principe als rechtvaardigheid heeft zelf geen plek in het netwerk; het moet als extern criterium op de netwerken kunnen worden toegepast. Dat betekent dat het op een of andere manier van buitenaf moet komen. Maar als er inderdaad geen buiten-netwerk is, hoe kan dat dan? Dat lijkt op de vraag hoe een artistieke vernieuwing zich moet ontplooiën in een 'futloze wereld', die geen breuken toestaat. Wederom: waar komt het nieuwe dan vandaan, en hoe zet het zich voort?

Buiten is in de netwerkpoëtica niet langer een bevoorrechte plek

waarmee je contact kunt leggen vanuit het netwerk. Het nieuwe moet dan ook niet van een plaats buiten het netwerk komen, als een boodschap uit de hemel, maar er immanent in oprijzen, als activering of hernieuwing van de vreemdheid die latent in alles besloten ligt.

Hoe ontsluit je dit vreemde in dat wat voorhanden is? Een term die in de stukken een paar keer terugkeert is interval. Hiermee wordt een verschil binnen de werkelijkheid bedoeld, zoals het verschil tussen een ding en de afbeelding van dat ding, of tussen de ene en de andere betekenis van een enkel woord. Het duidt op de mogelijkheid om iets van zichzelf te laten verschillen, bijvoorbeeld door het vanuit verschillende perspectieven te bekijken, wellicht verschillende perspectieven tegelijk als in een kubistisch schilderij⁶. Veel teksten onderzoeken hoe kunstwerken zulke intervallen aanbrengen, onder meer in conceptuele kunst, muziek en literatuur. De readymade bijvoorbeeld is feitelijk een manier om een object uit de wereld te laten verschillen van zichzelf, door het tot kunst te benoemen. Wat eerst een kolenschop was, wordt plotseling een kunstwerk, zonder dat er materieel iets veranderd is. Readymade-technieken brengen zo intervallen aan in de wereld. Misschien niet door te vernieuwen maar door te hernieuwen.

Limiet

Werken met dat wat voorhanden is, zoals met readymades of met de gegeven taal in plaats van een nieuwe taal proberen te ontdekken, is werken met alles wat er is. Maar alles wat er is vertelt niet het hele verhaal. Weliswaar kunnen de intervallen het nieuwe aanbrengen in het bestaande, toch opereren ze binnen een gegeven speelveld. Dat maakt elke poëtica van het voorhandene feilbaar. Een kunstpraktijk die zich baseert op readymades of op de bestaande taal loopt altijd het gevaar enkel de bestaande orde – politiek, economisch, esthetisch, ideologisch – te reproduceren, zonder enig verschil te hebben gemaakt.

Zo is het kapitalisme zelf ook uitgerust met een netwerkpoëtica

(die maakt zelfs, naar Boltanski en Chiapello, zijn *nouvel esprit* uit). Het kapitalisme is grondeloos, open, veranderlijk, creatief, en in principe overal aanwezig. Niet alleen de minimale intervallen van de experimentele kunst kunnen alles als nieuw laten verschijnen – het kapitalisme kan dat ook, door aan welk ding of idee ook, ongeacht de geschiedenis, een ruilwaarde toe te kennen en het in de verkoop te gooien. De creativiteit van het kapitalisme is wat dat betreft even onbeperkt als die van de experimentele kunst – beider gebied strekt zich uit tot al het bestaande. Zoals de democratische politiek en media de afwijkende opinie onmiddellijk absorberen, zo kan het kapitalisme elke artistieke vernieuwing onmiddellijk toepassen binnen de handscirculatie, of zelfs creativiteit als zodanig geheel voor zichzelf claimen⁷.

Zoals gezegd bestaat die buitenpositie niet, ze is leeg. Maar deze leegte blijft rondwaren in het bestaande, zij het alleen als limiet⁸. Vanuit het weefsel krijgt men er geen toegang toe. Men kan hoogstens in de richting van die limiet bewegen. De limiet wordt nooit bereikt, maar utopische beelden of andere imaginaire figuren kunnen wel dienen als gids. In laatste instantie komen ook zulke gidsende ideeën zelf niet van buiten: ook zij zijn deel van de taal, van het weefsel, maar ze hebben wel een buitengewone lading.

Met experimentele vormen en concepten kunnen poëzie en kunst naar zulke limieten en vergezichten tasten. Maar onvermijdelijk zal elke techniek, elk concept, een keer tekortschieten. De kunst is niet sterker dan de wereld – rauwe politieke macht is altijd sterker, in elk geval op korte termijn. Kunst kan ons misschien helpen andere werelden voor te stellen, maar is niet sterk genoeg ze ook werkelijkheid te maken. Alle geëngageerde kunst loopt dus vroeg of laat tegen een beperking op, of komt in botsing met de wereld, soms met dramatische gevolgen voor het kunstwerk of de kunstenaar. Zulke botsingen kunnen zeer pijnlijk zijn, maar ze zijn altijd ook productief. De essays in deze bundel analyseren er enkele, bij onder meer Henry David Thoreau, Herman Gorter en Jeroen Mettes. Ze laten plekken

zien waar er frictie is tussen verbeelding en wereld, waar de kunst de grenzen van zijn mogelijkheden bereikt, of juist de wereld qua verbeelding te ver voorbijstreeft; zo duiden deze botsingen ook plekken aan waar we nieuwe mogelijkheden moeten zoeken.

Opbouw

Dit boek is losjes gestructureerd rond de blogposts die tussen 2006 en 2013 op *Vriezen vindt...* zijn verschenen. Ze vormen, in sterk bewerkte vorm als reeksen aforistische ‘Passages’, een rode draad door de in dit boek bijeengebrachte teksten. Het boek bestaat uit vier delen, en elk deel bevat een Passage-reeks en een aantal essays die grotendeels in dezelfde periode zijn geschreven, veelal voor tijdschriften of voordrachten (waaronder één vertaald essay van Bruce Andrews).

De werking van taal en poëtische vorm is het onderwerp van het eerste deel, ‘Het wilde weven’. De nadruk ligt hier op het ritmische, het beweeglijke en het lichamelijke van de taal, en op de vormen waar poëzie haar in onderbrengt. Het tweede, ‘Netwerkpoëtica’s’, kijkt vooral naar de invloed van (nieuwe) media op poëzie, en naar vormen van poëtische democratie, zowel in de organisatie van de poëziewereld als in de geschreven poëzie zelf, met aandacht voor de relatie tussen poëzie en opinie. Het derde deel, ‘Een buiten binnenin’, richt zich op de poëtica van het voorhandene en op intervallen, en kijkt naar hoe artistieke technieken en conceptuele methoden binnen het bestaande de ruimte voor het nieuwe kunnen opsporen, of tot politieke kritiek kunnen leiden. Een zekere melancholie doortrekt het laatste deel, ‘Limieten’. Dit bevat beschouwingen over artistieke projecten die botsen met de (politieke) werkelijkheid, en veelal stuklopen, mogelijk zelfs met de dood tot gevolg. Het gaat over toe-eigening en mislukking, utopie en weigering, hun onzekere status, hun lading en effect.

Naast leesaantekeningen en kritische beschouwingen publiceerde *Vriezen vindt...* ook poëzie en vertalingen; rondom de vier hoofddelen van het boek zijn gedichten opgenomen, oorspronkelijke, vertalingen,

bewerkingen, en teksten die in samenwerking geschreven zijn of de lezer tot samenwerking uitnodigen.

Vrienden

Het medium van het blog is niet langer zo opzienbarend als het was in 2006. Onder meer de opkomst van de sociale netwerken heeft de energie die er in blogdiscussies werd gestoken getemperd. Online discussie is ook niet meer zo opzienbarend als toen de ‘oude media’ voor het eerst notie van de ‘nieuwe’ begonnen te krijgen – niemand die nog opkijkt van een gros vuilbekkende halve fascisten onder een nieuwsbericht of opiniestuk. Dit boek is daarmee ook een requiem voor – een tijdperk is een te groot woord – een episode. De netwerkcultuur bestaat natuurlijk nog steeds, op het moment van schrijven grotendeels in handen van enkele bedrijven, waarvan Facebook het meest in het oog springt. Ze zal ongetwijfeld verder evolueren, en hopelijk enige democratiserende werking blijven houden – om niet te zeggen, heroveren op de macht van concerns en inlichtingendiensten. Maar de energie van de eerste jaren van het bloggen in de Nederlandse literatuur is voorbij; dit boek is daar een uitloper van en herinnering aan. Het had niet kunnen bestaan zonder de vele vrienden en de enkele vijand die ik online heb ontmoet, en aan wie ik deze collectie in hoge mate dank.

Veel van de stukken gaan over vrienden, in enkele stukken komen vrienden aan het woord, weer andere zijn geschreven als antwoord op vrienden, of mensen die ik naderhand als vrienden ben gaan zien. Ook dat is de aard van het netwerk. Zij hebben allen dit boek, en mij, verrijkt. Het behoort tot de rechtvaardigheidssuggesties van Boltanski en Chiapello dat men in de projectmatige stad bereid is de eigen positie in een netwerk te delen met anderen. Ik hoop dan ook dat het hier georganiseerde weefsel nog veel meer vrienden zal toelaten, dat de lezer mijn vrienden ook als de zijne of hare zal willen beschouwen.

Twee namen wil ik in het bijzonder noemen, twee vrienden,